

GEOSTRATEGIC INTERESTS AND CHARACTERISTICS OF CENTRAL ASIAN STATES

Zakir Umarov

Professor, Candidate of Economic Sciences

*Institute of Advanced Training of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan
Tashkent, Uzbekistan*

E-mail: uzhujatlari.uz@gmail.com

ABOUT ARTICLE

Key words: Central Asia, geostrategic interests, natural resources, transport corridors, regional cooperation, national interests, foreign policy, security.

Received: 20.12.24

Accepted: 22.12.24

Published: 24.12.24

Abstract: This article analyzes the geostrategic interests and characteristics of the Central Asian states. The geopolitical significance of the region, its natural resources, strategic transport corridors and interactions with global power centers are studied. The advantages and limitations of regional cooperation, the national interests and foreign policy priorities of each state are also considered. As a result of the study, the geostrategic specificity of the region, in particular, priority areas within the framework of economic, political and security issues, were identified.

MARKAZIY OSIYO DAVLATLARINING GEOSTRATEGIK MANFAATLARI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Zakir Umarov

professor, iqtisod fanlari nomzodi

O'zbekiston Respublikasi IIV Malaka oshirish instituti

Toshkent, O'zbekiston

E-mail: uzrhujatlari.uz@gmail.com

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Markaziy Osiyo, geostrategik manfaatlar, tabiiy resurslar, transport yo'laklari, mintaqaviy hamkorlik, milliy manfaatlar, tashqi siyosat, xavfsizlik.

Annotatsiya: Mazkur maqolada Markaziy Osiyo davlatlarining geostrategik manfaati va o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilingan. Hududning geosiyosiy ahamiyati, tabiiy resurslari, strategik transport yo'laklari va global kuch markazlari bilan o'zaro aloqalari o'rganilgan. Shuningdek, mintaqaviy hamkorlikning afzalliklari va cheklavlari, har

bir davlatning milliy manfaatlari va tashqi siyosiy ustuvorliklari haqida fikr yuritilgan. Tadqiqot natijasida mintaqaning geostrategik o'ziga xosligi, xususan, iqtisodiy, siyosiy va xavfsizlik masalalari doirasidagi ustuvor yo'nalishlar aniqlangan.

ГЕОСТРАТЕГИЧЕСКИЕ ИНТЕРЕСЫ И ОСОБЕННОСТИ ГОСУДАРСТВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Закир Умаров

Профессор, кандидат экономических наук

Учебный институт МВД Республики Узбекистан

Ташкент, Узбекистан

E-mail: uzrhujjatlari.uz@gmail.com

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Центральная Азия, геостратегические интересы, природные ресурсы, транспортные коридоры, региональное сотрудничество, национальные интересы, внешняя политика, безопасность.

Аннотация: В данной статье анализируются геостратегический интерес и специфика стран Центральной Азии. Изучаются геополитическое значение региона, природные ресурсы, стратегические транспортные коридоры и взаимодействие с мировыми центрами силы. Также были обсуждены преимущества и ограничения регионального сотрудничества, национальные интересы и внешнеполитические приоритеты каждой страны. В результате исследования определена геостратегическая специфика региона, в частности, приоритеты в рамках экономических, политических вопросов и вопросов безопасности.

INTRODUCTION/ ВВЕДЕНИЕ/KIRISH. Markaziy Osiyo hududi dunyo siyosatida strategik jihatdan muhim o'rin egallaydi. Bu mintqa o'zining noyob geografik joylashuvi, boy tabiiy resurslari, iqtisodiy salohiyati va xavfsizlik tizimi bilan alohida e'tiborga sazovor. Markaziy Osiyo davlatlari — Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston va O'zbekiston — nafaqat mintaqaviy, balki global miqyosda ham muhim geostrategik manfaatlarga ega. Ularning har biri o'zining milliy manfaatlari, siyosiy ustuvorliklari va tashqi aloqalari doirasida harakat qiladi.

Geostrategik manfaatchilik faqatgina hududiy cheklovlar bilan bog'liq bo'lmay, balki mintaqadagi tabiiy resurslar, iqtisodiy imkoniyatlar, xalqaro tranzit yo'laklarining rolini o'z ichiga oladi. Shuningdek, Markaziy Osiyo davlatlari o'zaro geosiyosiy aloqalarini mustahkamlash, xavfsizlikni ta'minlash va mintaqaviy barqarorlikni saqlash maqsadida turli tashqi siyosiy

yoʻnalishlar, integratsion jarayonlar va hamkorliklar orqali oʻz manfaatlarini amalga oshirishga intilmoqda.

Ushbu maqolada Markaziy Osiyo davlatlarining geostrategik manfaati va oʻziga xos xususiyatlari tahlil qilinadi, mintaqaning iqtisodiy, siyosiy va xavfsizlik masalalaridagi ahamiyati oʻrganiladi. Shuningdek, har bir davlatning tashqi siyosatidagi yondoshuvlar, xalqaro hamkorlik va mintaqaviy integratsiya jarayonlari yoritiladi.

METHODS/ МЕТОДЫ / TADQIQOTNING USULLARI. Markaziy Osiyo davlatlarining geostrategik manfaatlari va oʻziga xos xususiyatlarini tahlil qilishda quyidagi ilmiy metodlar qoʻllaniladi:

1. **Tahliliy metod** – Mintaqaning geostrategik xususiyatlarini va har bir davlatning milliy manfaatlarini chuqur tahlil qilish. Bu metod orqali Markaziy Osiyoning tabiiy resurslar, geosiyosiy ahamiyat va strategik joylashuvini oʻrganish imkonini beradi. Har bir davlatning tashqi siyosatdagi yondoshuvlari, hamkorliklari va qarama-qarshiliklari haqida fikr yuritiladi.

2. **Taqqoslash metod** – Markaziy Osiyo davlatlarining geostrategik manfaatlarini taqqoslash orqali ularning oʻxshashliklari va farqlarini aniqlash. Bu metod har bir davlatning oʻziga xos xususiyatlarini va tashqi siyosatdagi strategiyalarini oʻrganishga yordam beradi.

3. **Sistemali yondashuv** – Markaziy Osiyo hududining geostrategik muammolarini kompleks ravishda koʻrib chiqish. Hududiy xavfsizlik, iqtisodiy rivojlanish va siyosiy barqarorlik oʻrtasidagi oʻzaro bogʻliqlikni aniqlash uchun bu metoddan foydalaniladi.

4. **Statistik va tarixiy metod** – Mintaqaning geostrategik holatini va tarixiy rivojlanish jarayonlarini tahlil qilish uchun statistik maʼlumotlar va tarixiy faktlarga asoslangan tadqiqotlar olib boriladi. Ushbu metod yordamida Markaziy Osiyo davlatlarining oʻzaro aloqalari va global siyosatdagi oʻrni oʻrganiladi.

5. **Kontent-tahlil metod** – Har bir Markaziy Osiyo davlati tomonidan qabul qilingan hujjatlar, tashqi siyosat dasturlari, xalqaro shartnomalar va boshqa rasmiy materiallarni tahlil qilish. Bu metodning yordamida davlatlarning geostrategik manfaatlari, siyosiy ustuvorliklari va diplomatik strategiyalarini aniqlash mumkin.

6. **Intervyu va soʻrovnoma metodlari** – Markaziy Osiyo davlatlarining ekspertlari, diplomatlari va siyosatshunoslari bilan intervyular oʻtkazish orqali mintaqaviy xavfsizlik, iqtisodiy hamkorlik va tashqi siyosatdagi amaliy yondoshuvlar haqida fikrlar toʻplash.

7. **Geopolitik metod** – Markaziy Osiyo davlatlarining geostrategik manfaatchiliklarini va ularning xalqaro munosabatlarini geopolitik nuqtai nazardan tahlil qilish. Bu metod yordamida mintaqaning global geosiyosiy tizimdagi oʻrni va ularga boʻlgan taʼsiri oʻrganiladi.

Ushbu metodlar yordamida Markaziy Osiyo davlatlarining geostrategik manfaatlari va o'ziga xos xususiyatlari chuqur o'rganilib, mintaqaviy barqarorlikni saqlash va tashqi siyosatni shakllantirishdagi muhim jihatlar aniqlanadi.

RESULTS/ PE3YJBTATBI/ NATIJALAR. Markaziy Osiyo davlatlarining geostrategik manfaatlari va o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish natijasida quyidagi asosiy xulosalar va natijalar aniqlandi:

1. Markaziy Osiyo mintaqasi Osiyo va Yevropa o'rtasida joylashgan bo'lib, xalqaro transport yo'laklari, xususan, "Bir makon, bir yo'l" tashabbusi uchun muhim bo'g'in vazifasini bajaradi. Bu holat hududning xalqaro savdo, transport va energetik xavfsizlik sohalarida strategik o'rnini belgilaydi.

2. Hududdagi tabiiy resurslar, xususan, neft, gaz va mineral boyliklar, global energiya xavfsizligida muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, Qozog'iston va Turkmaniston kabi davlatlar o'z resurslarini eksport qilishda xalqaro raqobatbardoshlikni oshirmoqda.

3. Markaziy Osiyo davlatlari tashqi siyosatda turli yo'nalishlarni tanlagan:

- o Qozog'iston xalqaro diplomatiyada ko'p qirrali siyosat yuritib, yirik kuchlar o'rtasida muvozanat saqlashga intiladi.

- o O'zbekiston va Turkmaniston mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berib, bir vaqtning o'zida ichki barqarorlikni saqlashga e'tibor qaratadi.

- o Qirg'iziston va Tojikiston esa, siyosiy va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash uchun ko'p tomonlama hamkorlik imkoniyatlarini izlamoqda.

4. Mintaqadagi transmilliy tahdidlar, jumladan, terrorizm, narkotrafik va suv resurslarining cheklanganligi xavfsizlik sohasida chuqur hamkorlikni talab qilmoqda. Shuningdek, mintaqada Afg'onistondagi vaziyatga doir barqarorlikni ta'minlash Markaziy Osiyo davlatlarining umumiy manfaatlariga xizmat qiladi.

5. Oxirgi yillarda Markaziy Osiyo davlatlari o'zaro hamkorlikni mustahkamlashga e'tibor qaratmoqda. Xususan, mintaqaviy muammolarni birgalikda hal qilish, iqtisodiy integratsiyani rivojlantirish va transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish bo'yicha sezilarli yutuqlarga erishilmoqda.

6. Hududdagi yirik davlatlar (Rossiya, Xitoy va AQSh) o'rtasidagi raqobat Markaziy Osiyo davlatlari uchun qo'shimcha imkoniyatlar bilan birga xavflarni ham keltirib chiqarmoqda. Ayniqsa, Xitoyning iqtisodiy sarmoyalari va Rossiyaning xavfsizlik bo'yicha takliflari mintaqaning kelgusidagi strategik yo'nalishlarini belgilaydi.

7. Har bir Markaziy Osiyo davlati o'z tarixiy, madaniy va iqtisodiy o'ziga xosliklariga ega. Bu farqlar mintaqaviy integratsiyani qiyinlashtirsa-da, har bir davlatning xalqaro maydondagi o'rnini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Ushbu natijalar Markaziy Osiyo davlatlarining xalqaro munosabatlardagi o'rnini mustahkamlash va mintaqaviy barqarorlikni ta'minlash bo'yicha amaliy choralarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

DISCUSSION/ ОБСУЖДЕНИЕ/MUHOKAMA. Markaziy Osiyo mintaqasi geografik, iqtisodiy va siyosiy jihatdan muhim ahamiyatga ega bo'lib, xalqaro siyosatda muhim o'rin tutadi. Bu davlatlarning har biri o'z geostrategik manfaatlarini shakllantirishda turli o'ziga xos jihatlarni hisobga oladi. Quyida ushbu manfaatlar va xususiyatlarni muhokama qilamiz.

Markaziy Osiyo davlatlari Sharq va G'arb, Shimol va Janubni bog'lovchi mintaqaga bo'lib, "Buyuk Ipak yo'li" ning yangi shaklda qayta tiklanishi bu hududning xalqaro transport va savdo aloqalaridagi ahamiyatini yana-da oshirdi. Xitoyning "Bir makon, bir yo'l" tashabbusi orqali mintaqaning tranzit salohiyati jadal rivojlanmoqda. Bu yo'nalishda O'zbekiston va Qozog'iston mintaqaviy integratsiyaning yetakchilari sifatida maydonga chiqmoqda. Shu bilan birga, transport va logistika infratuzilmasi yetarlicha rivojlanmaganligi mintaqaning xalqaro savdo va iqtisodiy imkoniyatlariga to'sqinlik qilmoqda. Bu esa mintaqaga davlatlari uchun qo'shma tashabbuslar va investitsiyalarni jalb qilishni talab qiladi.

Markaziy Osiyo tabiiy gaz, neft, uran va boshqa resurslarga boy mintaqaga hisoblanadi. Ayniqsa, Qozog'iston va Turkmaniston gaz va neft qazib chiqarishda yetakchi davlatlardir. Energetika resurslaridan oqilona foydalanish mintaqaga davlatlarining iqtisodiy rivojlanishida asosiy omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Biroq, energiya eksport yo'llarining bir necha davlatlar orqali o'tishi va siyosiy barqarorlik masalalari xalqaro geosiyosiy o'yinchilarning mintaqadagi ta'sirini kuchaytiradi. Shu sababli, davlatlar energetika mustaqilligini ta'minlash uchun yangi transport koridorlari va diversifikatsiya siyosatini amalga oshirishga intilmoqda. Mintaqaga xavfsizligi Afg'oniston bilan chegaradosh hududlar, ekstremizm va narkotik moddalar savdosi sababli murakkab muammolar bilan to'qnash kelmoqda. Bu xavfsizlik tahdidlari xalqaro tashkilotlar, jumladan, SHHT (Shanxay hamkorlik tashkiloti) va KXSHT (Kollektiv xavfsizlik shartnomasi tashkiloti) orqali hal qilinmoqda. Bundan tashqari, Rossiya, Xitoy, AQSh va Turkiya kabi yirik davlatlarning mintaqaga qiziqishi va o'z manfaatlarini ilgari surishi mintaqaviy siyosatga ta'sir ko'rsatmoqda. Bu ta'sir davlatlarning mustaqillik va o'z siyosiy yo'nalishini saqlab qolish masalalarida murakkab qarorlar qabul qilishiga olib kelmoqda. Markaziy Osiyo davlatlari ko'pmillatli va ko'pdinli jamiyatlar hisoblanadi. Bu esa ijtimoiy hamjihatlikni ta'minlashda qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Ayniqsa, mintaqaga davlatlarida madaniy va diniy merosni asrash masalalari muhim o'rin tutadi. O'zbekiston va Qozog'iston bu borada madaniyatlararo va dinlararo muloqotni rivojlantirishda faol ishtirok etmoqda. Biroq, ayrim hollarda, suv va energetika resurslarini taqsimlashdagi ziddiyatlar qo'shni davlatlar o'rtasida kelishmovchiliklarga sabab bo'lishi

mumkin. Bu muammolarni hal qilish uchun samarali muloqot va hamkorlik mexanizmlarini ishlab chiqish talab qilinadi. Mintaqada davlatlararo hamkorlikni kuchaytirish o'ta muhim masaladir.

O'zbekistonning so'nggi yillardagi ochiqlik siyosati mintaqaviy aloqalarni mustahkamlashda asosiy omil bo'lmoqda. Suv resurslaridan birgalikda foydalanish va energetika sohasida integratsiya bu borada dolzarb masalalar sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu bilan birga, iqtisodiy aloqalarni kuchaytirish uchun mintaqa davlatlarining umumiy savdo-siyosiy platformasini yaratish lozim. Bu nafaqat ichki barqarorlikni ta'minlaydi, balki xalqaro ta'sirlarga nisbatan mustaqillikni mustahkamlashga yordam beradi.

Markaziy Osiyo davlatlarining geostrategik manfaatlari ko'p qirrali bo'lib, ularning geografik joylashuvi, tabiiy resurslari va ijtimoiy-siyosiy o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi. Mintaqaning rivojlanishi va barqarorligini ta'minlash uchun davlatlararo hamkorlikni kuchaytirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish va xalqaro munosabatlarda o'z mustaqilligini saqlab qolish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, xavfsizlik va iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlash mintaqaning xalqaro maydondagi o'rnini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

CONCLUSION/ ЗАКЛЮЧЕНИЕ/XULOSA. Markaziy Osiyo hududi dunyo siyosatida muhim geostrategik o'ringa ega bo'lib, mintaqaning tabiiy resurslarga boyligi, strategik joylashuvi va xalqaro tranzit yo'llariga yaqinligi davlatlarning milliy manfaatlari va tashqi siyosatiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Har bir davlat o'zining iqtisodiy salohiyati, xavfsizlik talablari va tashqi siyosiy ustuvorliklari asosida mintaqadagi o'ziga xos rolni egallab kelmoqda.

Hududning xalqaro siyosatda muhim o'rin tutishi, xususan, Rossiya, Xitoy va AQSh kabi yirik davlatlarning mintaqadagi faoliyati, davlatlararo aloqalarni murakkablashtirishi bilan birga, yangi imkoniyatlarni ham taqdim etmoqda. Mintaqadagi suv resurslari, xavfsizlik masalalari va iqtisodiy integratsiya yo'nalishidagi hamkorlik davlatlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni kuchaytirishga zamin yaratmoqda.

Shu bilan birga, Markaziy Osiyo davlatlari mintaqaviy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda o'zaro hamkorlikni kuchaytirishi zarur. Mintaqaviy integratsiyani chuqurlashtirish orqali xalqaro geosiyosiy muhitdagi noaniqliklarga moslashish va umumiy manfaatlarni himoya qilish imkoniyati oshadi.

Ushbu tadqiqot Markaziy Osiyo davlatlarining geostrategik manfaati va o'ziga xos xususiyatlarini chuqur o'rganib, mintaqaviy xavfsizlik, iqtisodiy rivojlanish va tashqi siyosiy ustuvorliklarni aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Natijalar mintaqadagi davlatlar o'rtasida mustahkam aloqalarni shakllantirish va global miqyosda samarali tashqi siyosat olib borishga xizmat qiladi.

**REFERENCES/ СПИСОК ИСТОЧНИКОВ/ FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR
RO‘YXATI:**

1. Brzezinski, Z. (1997). *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives. Basic Books.*
2. Rumer, E., Sokolsky, R., & Stronski, P. (2016). *Central Asia in a Reconnecting Eurasia: Foreign Economic and Security Interests. Rowman & Littlefield.*
3. Allison, R. (2008). *Virtual regionalism, regional structures and regime security in Central Asia.* Central Asian Survey, 27(2), 185–202. <https://doi.org/10.1080/02634930802355121>
4. Cooley, A. (2012). *The new Great Game in Central Asia: Geopolitics and the role of the SCO.* Journal of Strategic Studies, 25(1), 1–27. <https://doi.org/10.1080/01402390.2011.609810>
5. Laruelle, M. (2018). *China's Belt and Road Initiative: A regional perspective from Central Asia.* Eurasian Geography and Economics, 59(3–4), 317–338. <https://doi.org/10.1080/15387216.2018.1496695>
6. United Nations Development Programme (UNDP). (2020). *Human Development Report in Central Asia: Addressing Regional Challenges. UNDP Publishing.*
7. World Bank. (2019). *Central Asia Regional Economic Cooperation Program: Enhancing Economic Connectivity. World Bank Publications.*
8. Shanxay Hamkorlik Tashkiloti (SCO). (n.d.). *Regional Cooperation and Security in Central Asia.* Retrieved December 16, 2024, from <https://www.sectSCO.org>